

Nagy-Albánia (rém)álma: balkáni vulkánok

Winston Churchillnek tulajdonítják azt a hírneves summázatot, miszerint „a Balkán több történelmet főzött ki magának, mint amennyit megemészthetne”. Még súlyosabb emésztési gondokat tapasztalunk, ha mostanság az Európai Unió esetleges bővítési étvágát tanulmányozzuk.

Brüsszelben (és az uniós tagállamok fővárosaiban) annál több gondot okoznak ismét a Törökországból kiinduló újabb potenciális menekülthullám lehetséges csatornáit, így érthetően gyakran esik szó a közbülső, legalább annyira zűrzavaros területről, a Nyugat-Balkánról. A koronavírus-járvány terjedése ellen bevezetett kormányzati intézkedések – netán átmenetileg – féket vehetnek ennek a folyamatnak. Ám a térség zavarai velünk maradnak. És a Balkán történelme sokadik új-jászületése után is annyira kusza, hogy ezúttal a mozaik kiragadott kockáival kell beélnünk.

A történelem hordaléka

„A hosszú XIX. században, amely a francia forradalomtól az Oszmán Birodalom 1923-as végső összeomlásáig nyújtózott, kialakult a modern Balkán politikai térképe” – összegez magyarul is megjelent monográfiájában Mark Mazower történész (*A Balkán*). Addig és azóta is sokan toldozták-foldozták, folyvást átszabták, de fércmű maradt belőle.

Amikor a balkáni háborúkat, majd az első világhévesét követően a nagyhatalmak átrajzolták a régió politikai térképét, az erőviszonyok tükrében húzták meg az új államok határait. Fontos szempontjuk lehetett, hogy a hagyományosan orosz szövetséges Szerbiát eleve megfoszassák a lehetséges tengeri kijáratról. Így született meg a független Albánia. Ám az albán többségű területek csaknem felét és a hasonló ajkú népesség negyven százalékát az új határokon kívülre utalták. Jászi Oszkár már 1925-ben (A nemzeti eszme ellenállhatatlanságáról szóló tanulmányában) arra a megállapításra jutott, hogy „a Balkán etnikai kaleidoszkópjában a nemzetiségi elv mindenek fölött az erőszakra adott receptet”.

Érdekes módon a magyar–albán kapcsolatok sokszor változó, de olykor javuló szakaszainak jóval később is pikáns mellézköngéje volt, hogy mindkét nép kisnyelvi gettóban él, sőt Tiranában „közös” történelmi sérelmeinket is fölemlegették: összes határuk túloldalán nekik is nemzettestvéreik élnek, Koszovó az Erdélyük! (No meg a többi elcsatolt vagy soha meg nem kapott szomszédos terület.)

Sok helyi politikus szemében ez lehet – a centenáriuma okán mi felénk most kampányszerűen emlegetett – a „maga Trianonja”. Az etnikai határok rendre túlnőtték a

politikaiakat, jelentős népcsoportok kerültek ismét „idegen uralom” alá. Olyan kevert állapotok születtek, amelyek lehetőséget kínáltak a nekihevültebb nacionalistáknak, a revizionista törekvéseknek. Márpedig ezekben sohasem szenvedtek hiányt. Addig és azután is forgószélként kavartak körülöttük a határok – kavartak törökök, oroszok és bolgárok, a Monarchia, németek és olaszok, görögök, szerbek és albánok.

A legtöbb szerb nacionalista szemében a tragédiák sorozata 1389-ben Rigómezőnél vette kezdetét. A „nemzeti bölcsőjüknél” akkor elszenvedett vereség színhelye Kosovo Polje – ma inkább *Fushë Kosova* néven – Európa legifjabb államának névadója, egyben legújabb fővárosa, Prishtina közelében húzódik. Ám a

szerb nemzeti öntudatban az első ríngómezei csata és az oszmán-muszlim térhódítás emléke mindmáig fontos szerepet játszik.

Jellemző epizód, hogy éppen a keserves küzdelem emléknapján, 1914. június 28-án gyilkolta meg a szerb Gavrilo Princip Ferenc Ferdinánd trónörököszt Szarajevóban, ami az első világháború kirobbantásához vezetett. Vagy egy későbbi példa: akadnak, akik szerint az ütközet 600. évfordulóján a Slobodan Milošević által elharsogott feltüzelő beszéd csak élesztgette a nacionalista parazsat, így az 1991–1995-ös délszláv háború és a későbbi koszovói konfliktus egyik előjele volt. Minthogy megannyi kerek évforduló sokszor vált ki indulatokat, legalább futólag tegyünk egy röpke történelmi kitérőt.

Vázlatos történelmi kronológia

- 1389** Rigómező – Kosovo Polje (a szerbek „nemzeti bölcsőjének” meghódítása)
- 1878** Az albánok önálló államiságért küzdő Prizreni Liga megalakulása
- 1912** Az első Balkán-háború véget vet a kelet-európai török uralomnak
- 1913** A londoni szerződésben elismerik Albánia független államiságát (bár a határokat csak 1921-ben rögzítik)
- 1918** A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (Jugoszlávia elődje) létrehozása
- 1928** Ahmet Zogu – nem Albánia, hanem – „az albánok királya”
- 1939** Mussolini csapatai lerohanják Albániát, kiterjesztik az „albánság” határait
- 1944–45** Jugoszlávia visszakapja az elkobzott területeket, Macedónia és Montenegró tagköztársaság, Koszovó – a Vajdasághoz hasonlóan – autonóm tartomány
- 1991–95** Jugoszlávia fölbomlása kisebb szerb–szlovén, súlyosabb szerb–horvát fegyveres ütközetek árán
- 1999** Háború Koszovóban a szerbek és az albánok között, válaszul a NATO bombázza Szerbiát és Montenegrót. Szerbia elveszti Koszovó ellenőrzését, a terület ENSZ-ellenőrzés alá kerül
- 2008** Koszovó egyoldalúan kihirdeti önálló államiságát, Szerbia máig nem ismeri el

Fasiszta, majd kommunista nyomulás

Ha az egész Adria joghurtban tocsogna, akkor sem biztos, hogy az albánoknak jutna egy kanálnyi... – a keserű nosztalgiazásra szintén hajlamos albánok önironikus mondása jól tükrözi megcsontosodott családottságukat.

A büszke albánok csak 1912-ben vethették le magukról a fél évezredig elnyúló oszmán igát, és kiáltották ki saját köztársaságukat. Ám határik keserves kiszabása a bölcsőtől a koporsóig szűknek ígérkezik sokuk számára. Az első világháborút lezáró békediktátumok váltig vitatott utóéletében vagy Ahmet Zogolli északi hadúr feltörekvésében komoly szerepet játszott ez a sérelmi politizálás.

Ő már miniszterelnökként pedzegette, majd miután I. Zogu néven nem Albánia, hanem „az albánok királyává” koronáztatta magát, hivatalos törekvéseként kezelte nagy álmát. Ebben alighanem az őt fölkaroló fasiszta Olaszország támogatására is számított. Más lapra tartozik, hogy az új uralkodónak a magyar Apponyi Geraldine grófnővel kötött „felséges” tiranai esküvőjén tanújaként föllépő Galeazzo Ciano gróf római külügyminiszter (egyben Mussolini sógora) rövidesen „félre lépett”. Alig egy év múltán, alighogy megszületett az ifjú pár trónörököse, I. Leka Zogu, az olasz csapatok leigázták szövetségesüket, hogy ugródeszkát teremtsenek balkáni terjeszkedésükhöz.

És az olasz, majd a német megszállás albán kiszolgálói menten éltek a lehetőséggel, hogy – az agresszív olasz érdekekkel szinkronban – továbbtolják az ország határait. Istápolóik pedig kihasználták a

nagyalbán eszmeiség föltámadását. 1941–43 között Mussolini a leigázott ország összes albán többségű szomszédos területét saját „tiranai Quislingje” hatáskörébe sorolta, de sok stratégiai zónában mindenről az olasz katonai parancsnokság mondta ki az utolsó szót.

A II. világháborút követő békeegyezmények a részben önerőből hatalomra jutott Enver Hodzsa (Hoxha) vezette albán kommunista rezsimet régi határai közé vezényelték vissza.

A nagy szomszédban Tito szintén aktív partizánjai merőben új kommunista rendszer-kísérletbe kezdtek. Soknemzetiségű államuk föderatív berendezésében öt tagköztársaság mellett Koszovónak – és a Vajdaságnak – csak autonóm tartományi státusz jutott. A koszovói albánok – meglehetősen kiterjedt jogaik ellenére – mindvégig kevesellték elismertségüket, sőt a mégoly jelentős központi költségvetésből nekik nyújtott fejlesztési támogatásokat is. (Ezt viszont a náluk hatszor-hétszer magasabb életszínvonalon élő szlovének és horvátok sokallták.)

Aligha véletlenül élcelődtek a szét húzó nemzeti törekvések élharcosai azzal, hogy ebben a bonyolult állami konstrukcióban „egyetlen jugoszláv intézmény létezett – maga Tito”. (Hacsak a szerbek irányította Jugoszláv Néphadsereget nem tekintjük annak...)

Enver Hodzsa a kezdetektől fogva nem volt hajlandó részt venni a „nagy jugoszláv” tervben, amelybe Tito még bevonta volna Albániát és Dimitrov Bulgáriáját is. Az ekkor még hithű moszkovita kommunistának mutatkozó albán diktátor hamarosan nyíltan szembefordult

a Sztálinnal szakító „titoista revisionistákkal”. Később szakított a desztalinizáló Szovjetunióval, majd a reformokat bevezető Kínával is, és a vörös zászló egyedül üdvözítő rezzenetlen hordozójaként mintegy blokádnál zárta a világot (illetve épp önmagát). A kis ország politikájában – bár kőkorszaki kommunista rezsimjeinek pántjai utóbb itt is lazulni kezdtek –, Nagy-Albánia kérdése tetszhalottként lappangott.

Ugyanakkor tény az is, hogy Koszovó – az egykori Jugoszlávia részeként – egyértelműen jobb életkörülményeket élvezhetett, mint a Hodzsa-diktatúrát jó négy évtizeden át nyögő anyaország. A koszovói albánok szabadon mozoghattak Európában, még a soknemzetiségű

Jugoszlávián belüli legalacsonyabb életszínvonalukkal is mérsékelt lelkesedést mutattak a két moszlim többségű államalakulat későbbi egyesülése iránt. Ahogy a hagyományos bölcsesség jegyében arra felé mondják: inkább légy nagy hal egy kis tóban, mint kicsi a nagy tóban.

A rendszerváltozások után

A vasfüggöny kelet-európai leomlása és a független demokráciák megszületése egyértelműen sugallta, hogy a mesterségesen összetakolt Jugoszlávia nemzetállamokra bomlása is megkerülhetetlen. Szlovénia viszonylag békésebben, Horvátország háborúban kivívott függetlensége,

Foglalkozása: király

Először Dél-Afrikában, egy vidéki farmon találkozhattam I. Leka Zogu trónörökösével és a „királyi családdal”. Miután Párizsban elhunyt édesapja, Zogu király, a fiú emigránsok ünnepi karéjában átvette örökségét. Láthatam – a maguk kiállította és aligha használható – útlevelét, amelyben szerepelt ez a rubrika: foglalkozása az albánok királya...

Édesanyjával, Apponyi Geraldine királynéval együtt csak a rendszerváltozás után térhettek vissza Albániába több mint fél évszázados számkivetettséükből. A magyarul mindhalálig nagyszerűen és választékosan beszélő anyjától eltérően a fiú már egy szót sem tudott „édes anyanyelvünkön”. Odahaza kérés-életű royalista párttal kísérletezett, majd visszavonult a nekik vissza-

adott „királyi palotába” – egy egyszerű, kétszintes kúriába Tirana belvárosában.

Halála után az unoka, II. Leka már inkább csak a család történelmi örökségét ápolja. Nem nevezeti magát „Öfelségének”, akárhányszor találkozunk, hívjanak csak Lekának vagy Sirnek – mondja mosolyogva. Jól megtanult albánul, polgári életet él, egy neves színésznőt vett feleségül. Kezdetben a külügyminisztériumban dolgozott, majd a belügyminiszter, a későbbi államfő tanácsadója lett. Újabban kizárólag családi alapítványukban tevékenykedik. A konfliktusok békés rendezésének híve, ő már nem annyira a trónról, semmint az egyesülő Európából szeretné szemlélni „minden albánok” szebb jövőjét...

majd az új Macedónia megszületése új helyzetet teremtett. Slobodan Milošević nagyszerb törekvései megbicsaklottak. Utóbb Montenegró is kivált a megmaradt „kis-Jugoszláviából”. Egy korabeli karikatúra szerint az elnöki rezidencia erkélyéről kitekintő hitvese így szól: Slobo, lehet, hogy a hatalmunk már csak a balkon rácsáig terjed?...

1999-ben Milošević albánellenes etnikai tisztogatási akcióira válaszul súlyos háború tört ki Koszovóban a szerbek és a NATO között. A konfliktus elől menekülők tódultak Albániába, ahol testvéri fogadtatásban részesültek. Ez a szolidaritás csakugyan rendkívüli megnyilvánulása volt – messze túl a hagyományosan híres albán vendégszereteten!

A második albán többségű állam, Koszovó 2008-as megszületése nyomán a nagyalbán kérdés ismét többet szerepel a nemzetközi találgatásokban. De ne feledjük, a nyugat-balkáni térség többi részén is akadnak szép számmal „Nagy” igényekkel játszadozó irredenták: Nagy-Szerbia (például a Bosznián belüli önálló entitás, a Republika Srpska kapcsán), a nagyhorvát eszmét fennen hirdetők Bosznia-Hercegovina horvátok lakta régióiban, Herceg-Bosnában, de még a főleg Macedónia kapcsán fölbuzduló nagybolgár nosztalgiazők is. Bulgária máig sem ismeri el még az önálló macedón nyelv létét sem, saját nyelvük dialektusának tekintik és a volt jugoszláv köztársaságot is saját elorzott földjüknek érzik... A macedón nemzeti identitás ellenfelei

rendre megjegyezzük: lehet bár Nagy Sándor a nemzet atyja, csakhogy évszázadokkal korábban meghalt, semmint hogy a szlávok megérkeztek volna a térségbe.

A kétfejú sassal ékesített albán zászlótengerben úszó Szkopjében 2012 novemberében, a független Albánia kikiáltásának centenáriumán Sali Berisha tiranai kormányfő arra szólította fel „nemzettársait”, hogy minden percben, minden órában, minden évben dolgozzanak az egység érdekében. A macedón fővárosban persze „etnikai Albániáról” szónokolt, amely a (görögországi) Prevezától (a dél-szerbiai) Preševóig és (a montenegrói fővárostól) Podgoricától Szkopjéig terjed.

A független, immár Észak-Macedóniának nevezett köztársaságban végül rendre úgy sikerült tartós kormányzatokat teremteni, hogy az egymás közt is megosztott albán pártokat is bevonták a koalícióba. Szkopjében a macedón öntudat és az ortodox vallás hívei rendre azzal riogatnak, hogy a túlnyomórészt moszlim kisebbségük messze magasabb születési számai nyomán hosszabb távon megbillenhet az ország demográfiai egyensúlya. Így már most is 25 és 35 százalék közé becsülik az albánok részarányát az össznépességben.

Miközben Macedóniában lázítanak a vegyes házasságok ellen, az albániai ultranacionalisták „görög intézménynek” tartják az ottani ortodox egyházat. A konzervatív Berisha-kormány albán útleveleket

adott a koszovói testvérország polgárainak. Egyes hírek szerint például a korábbi kormányfő, a Hágában (ismét) háborús bűnökkel vádolt Ramush Haradinaj és hitvese is rendelkezik ilyen úti okmánnyal. Mint hogy a néhai Jugoszlávia széthullása után megszületett Macedóniának és Koszovónak sincs tengerpartja, Albánia autópályát épített, és annak adriai végén kikötőt nyitott „koszovói testvéreinek”.

Tán az sem véletlen, hogy az ENSZ és az Európai Unió is mélyen megosztott Koszovó függetlenségének elismerésében. A világszervezetben vétőjoggal rendelkező oroszok és kínaiak – a magukat fenyegető esetleges szeparatista (náluk terrorista) törekvések visszautasítása okán gátolják Koszovó önálló államiságának bármiféle elfogadását. Az unió öt tagállama hasonló előítéletek alapján tagadja meg a független Prishtina elismerését: Ciprus – az ún. Észak-ciprusi Török Köztársaság miatt –, akkor persze Görögország is, Spanyolország (lásd Katalónia), és számunkra nem ismeretlen okokra visszavezethetően Románia és Szlovákia.

Ha mindehhez hozzávesszük az EU-n eluralkodó bővítési fáradtságot, Észak-Macedónia és Albánia esetében még a csatlakozási tárgyalások megkezdésére ígért tárgyalásokat is – főleg francia kételyek miatt – elhalasztották. Ám március végére megszületett az új döntés: szigorú feltételek betartatása mellett az unió egységesen rábólintott a dossziék megnyitására. Szerbia és Montenegró már eljutott eddig az előszobáig, de 2025-ig egész biztos, hogy ők sem jutnak beljebb. Ha egyáltalán akkor.

A brüsszeli kapuk rénsnyire nyílását váró belgrádi és tiranai vezetést nyilván szakadék választja el Koszovó ügyében. A Prishtinában a legutóbbi választások nyomán kormányt alakító Albin Kurti és pártja ráadásul korábban nyíltan követelte Nagy-Albánia megteremtését, a két ország egyesülését. De miközben elődje még százszázalékos importvámval sújtotta a szerb importtermékeket (eközben Albániával vámszabad a kereskedelem), Kurti megkezdte a szankciók felülvizsgálatát. Kérdés, hogy ingatagnak látszó koalíciós kormányát képes lesz-e egyben tartani. A válasz: nem. Ám a két testvérország folya-

A térség országainak alapadatai

ország	terület (E km ²)	lakosság (M)	albánok részaránya (%)
Albánia	28,7	3,2	88-98
Koszovó	10,9	1,7	93
Macedónia	25,7	2,1	25-35
Görögország	131,9	11,4	5
Crna Gora	13,8	0,6	5
Szerbia	77,5	7,5	0,1

Forrás: nemzeti statisztikai adatok, Wikipédia, Fischer Weltalmanach; a migráció és az elvándorlás miatt olykor becslések

matos összenövését továbbra is kész tényként kezelik.

Még a „mérésékeltbnekn” mondott Aleksandar Vučić szerb elnök és Edi Rama albán kormányfő is többnyire abban ért egyet, hogy a legtöbb kérdésben nem értenek egyet. Legföljebb abban, amit a tiranai miniszterelnök fenyegetően kiemelt: „Még ha megértjük is az unió bővítési fáradtságát, ám a türelem mifelénk is véges...”

A stratégiai szempontoktól vezérelt NATO kevésbé bizonyult finnyásnak. A közelmúltban egyhangúlag jóváhagyták Észak-Macedónia felvételét – alighanem Moszkva őszinte sajnálatára... Az új tagország Szerbiához hasonlóan a koronavírus miatt elhalasztotta az áprilusra tervezett parlamenti választásokat.

Fortyognak a balkáni vulkánok.

Utóirat

A Törökország felől olykor ismét fenyegető menekült- (másutt: migráns-)válság értelemszerűen ismét fölveti a nyugat-balkáni tranzitútvonalak érzékenységét. Ha mindehhez hozzávesszük a százéves versailles-i szerződések óta lapangó feszültségeket, a görög–török viszályt, a független szkopjei kormány (Macedónia) „névvitáját” Athénnal, Albánia és összes szomszédja súrlódásait, Szerbia újrakelt gyanúit mindenfajta revízió kapcsán, Moszkva és Ankara megmegújuló nyomulását a Balkánon – és a sor még hosszan folytatható –, láthatjuk: sok a gyúanyag a történelem hordalékában. Errefelé a csárdákban úgy mondják: két kakas nem fér meg egy baromfiudvarban. Hát még több...

